

„Distribuce a konzumace zboží a služeb v subsistenční ekonomii nepodléhá pravidlům volného trhu, ale řídí se svými vlastními zákony.“ Zhodnot' toto tvrzení a své argumenty ilustroj na příkladech.

Každý z nás denně nakupuje mnoho věcí, ať už to jsou potraviny, nábytek nebo čisticí prostředky. Všechny tyto věci byly nějak vypěstovány, vyprodukovány nebo vyrobeny. Existuje určitý řád a pravidla, které určují cenu zboží a vyprodukované množství zboží. Jsou to pravidla, která zahrnuje volný trh. Dnes ve světě převládá kapitalistická ekonomika. Lidé si za peníze kupují vše, co potřebují a mnohdy i to, co nepotřebují. Kdo má peníze, může si koupit cokoli od kohokoliv na světě. Státy produkují zboží a vyváží ho do jiných států, kde ho občané konzumují. Kapitalismus tu ale není odjakživa. „Představíme-li si dějiny lidstva jako čtyřicet hodin, moderní průmysl se objevil pět minut před půlnocí.“ (Eriksen, 2008, str. 218) Co tu však bylo předtím, než vznikla tato nová forma ekonomiky? Zanikly snad dávné tradiční ekonomiky nebo stále přetrvávají u některých společností? Pokud pořád existují, podle jakých zákonů se řídí? Tyto otázky budou předmětem mé eseje. Zaměřím se obecně na substantivistický a formalistický pohled na tradiční ekonomiku a dále uvedu několik příkladů.

Začneme tedy vysvětlením ekonomiky z pohledu substantivistů a formalistů. „Substantivisté vycházejí z předpokladu, že ekonomika, široce definována jako institucionalizovaná produkce a distribuce materiálních statků sloužících k uspokojení materiálních potřeb člověka, sice existuje ve všech společnostech, ale v rodových a archaických kulturách je založena na principu reciprocity a redistribuce, zatímco v kapitalistických formacích na tržním mechanismu. Oproti tomu formalisté považují ekon. principy, na kterých tradiční a moderní společnosti fungují, za analogické. Substantivisté namítají, že mechanismus trhu a ekon. zájmu se v rodových společnostech vyskytuje na kval. jiné úrovni než v moderních společnostech a nehraje proto tak významnou roli jako v ekonomikách kapitalistických formací.“ (Vodáková, 2000, str. 38) Podle substantivistů tedy v rodových společnostech nejde tolik o to, jaké má zboží hodnotu, ale jakého je druhu a co vyjadřuje. V moderní společnosti dnes lidé kupují nadměru toho, co potřebují. Nesnaží se uspokojit jen své základní potřeby, ale zbytečně utrácejí za věci, které nejsou důležité pro samotné přežití. To, co lidé spotřebují, není to, co opravdu potřebují. „(...) spotřeba neznamená jen uspokojování vrozených potřeb. Je to snad zřetelnější v moderních než v tradičních společnostech, protože

spotřebitel v moderní společnosti má větší výběr (nikoliv bezdůvodně se tyto společnosti ozn. výrazem „konzumní““ (Eriksen, 2008, str. 219)

Tradiční společnosti jsou založené na výměně darů na rozdíl od moderních společností založených na tržním mechanismu. Kapitalistická ekonomika je řízená především zákonem nabídky a poptávky a hlavní roli zde hrají peníze. (Eriksen, 2008) Nejprve se budeme zabývat ekonomikou symbolických statků, kterou popsal P. Bourdieu ve svém díle Teorie jednání. Právě z tohoto díla je patrné, že ekonomie symbolických statků má zažitá určitá pravidla pro výměnu zboží a obdarování. Prvním pravidlem je časový interval mezi obdarováním a oplacením daru. „Zdá se, jako by tu časový interval, jímž se směna darů odlišuje od „něco za něco“ byl právě proto, aby ten, kdo dává, mohl svůj dar žít jako nevratný, a ten, kdo oplácí, aby svůj proti-dar mohl žít jako gratuitní, neurčený oním darem předchozím.“ (Bourdieu, 1998, str. 123) „V každém takovém případě je prvotní akt zásahem do svobody toho, kdo přijímá. Obsahuje hrozbu: je třeba vrátit, a vrátit víc; krom jiného vytváří povinnosti, je to způsob, jak si druhého zavázat, jak ho mít v moci.“ (Bourdieu, 1998, str. 123) Tento způsob jednání dle mého názoru můžeme vidět i v běžné kapitalistické společnosti. Pokud někomu dám dárek k narozeninám, očekávám od něho, že mi také dá dárek k narozeninám. Je tu však velký rozdíl v pojetí moci nad obdarovaným. V naší moderní společnosti to není tak zřetelné a pro obdarovaného nebezpečné. Neoplatení daru neznamena rozpoutání války nebo snad smrt obdarovaného. Naopak obdarovanému uděláme radost, kdežto v archaických společnostech je dar vnímán spíše jako trest nebo velice nepříjemná povinnost. Tím se od myšlení tradiční společnosti hodně lišíme. „Ekonomie předkapitalistická spočívá v podstatě na popření toho, co my považujeme za ekonomii. Je to ekonomie, která vyžaduje uchovat určitý počet operací a představ o nich v implicitním stavu.“ (Bourdieu, 1998, str. 132) Zde vidíme podle mne asi ten největší rozdíl mezi kapitalistickou a tradiční ekonomikou. Moderní společnost chce znát čísla. Chce znát hodnotu věci, její cenu. V archaických společnostech je tomu naopak. Pokud by znali cenu zboží, znehodnotili by tím celou výměnu. Jde zde především o směňované zboží, o jeho podobu a symbolický význam. „(...) dar přestává být hmotným předmětem a stává se určitým druhem poselství či symbolu, jenž vytváří sociální pouto.“ (Bourdieu, 1998, str. 132-133) Obchod založený na zákonech nabídky a poptávky je tedy typický především pro kapitalismus. Podle T. H. Eriksena u Trobriandů najdeme několik forem směny, které bychom mohli označit za „obchod“. (Eriksen, 2008) „*Gimwali* je tržní směna připomínající kapitalistickou zboží směnu. Tímto způsobem se obchoduje s prasaty, zeleninou a dalšími potravinami, smlouvání je přijatelné. *Laga* je platba za kouzelná zaklínadla zakoupená od

jiných lidí než příbuzných.“ (Eriksen, 2008, str. 221) Jako další uvádí směny Pokala, Sagal, Urigbu nebo Wasi. (Eriksen, 2008)

Již zmíněné Trobriandské ostrovy jsou charakteristické svým obchodem zvaným kula. Jedná se o typ směny, který má velice specifická pravidla. Jsou striktně dodržována a uctívána. „Účastníci slavnosti se na kánoích plavili od ostrova k ostrovu, na vzdálenost mnoha kilometrů, a vezli s sebou červené lasturové náhrdelníky „**soulava**“ a náramky z bílých mušlí „**mwali**“. Tradiční pravidla vyžadovala, aby se náhrdelníky pohybovaly po směru hodinových ručiček, zatímco náramky proti směru hodinových ručiček. Při setkání docházelo k slavnostní výměně těchto předmětů. Malinowski odhalil, že kula tvoří složitý systém, řízený souborem tradičních pravidel, který výrazně přispívá k uchování a posílení **solidarity** domorodých společenství v této oblasti.“ (Soukup, 2004, str. 427-428)

Charakteristickým rysem směny je pohrdání přijatou věcí, je považována za něco, před čím musí být na pozoru, a proto ji drží v ruce jen chvíli a poté ihned odhazují na zem. Dárce je zase přehnaně skromný a omlouvá se, že nabízí tak málo. Prokazují tím však štědrost, svobodu, nezávislost a důstojnost. (Mauss, 1999) Vidíme zde pravidla, která nemají v moderní společnosti žádné obdoby. Neděje se nic tak teatrálního jako můžeme vidět u tohoto typu směny zboží.

Další příkladem směny darů můžeme vidět u Maorů a to ve formě potlače. „Základem potlače je povinnost dávat.“ (Mauss, 1999, str. 74) Dalšími povinnostmi podle Mausse je povinnost dary oplácet a přijímat. (Mauss, 1999) „Přijatý, vyměněný dar zavazuje tím, že přijatá věc není pouhým nezúčastněným objektem. Třebaže už nepatří dárce, nadále si z něho něco uchovává. Jejím prostřednictvím je obdarovaný napojen na dárce, stejně tak jako zloděj je napojen na jejího vlastníka.“ (Mauss, 1999, str. 22) „Z daného myšlenkového systému jasně a logicky vyplývá, že jeden musí druhému vrátit to, co je ve skutečnosti součástí jeho povahy a podstaty, neboť přijmout něco od někoho znamená přijmout něco z jeho duchovní podstaty, z jeho duše.“ (Mauss, 1999, str. 24) „Odmítnout dát, opomenout pozvat, stejně tak jako odmítnout si vzít je totéž jako vyhlásit válku, jako odmítnout spojenectví a přátelství.“ (Mauss, 1999, str. 26)

U obou příkladů můžeme vidět rozdílný typ „obchodu“ než jaký známe v kapitalistické společnosti. Ani Trobriandané ani Maorové neznají peníze a nejsou jimi ovlivněni. Nezajímají se o cenovou hodnotu daru, ale o symbolickou hodnotu daru. Pokud by se do jejich systému dostaly peníze, ztratil by symbolický řád. Podle mého názoru by peníze rozvrátili celý systém, jejich svobodu a nezávislost. Lidé moderní společnosti jsou v podstatě na penězích závislí, protože bez nich by nemohli přežít. Tržní systém je nastaven tak, že bez

peněz člověk nemá šanci na bydlení ani potravu. Archaické společnosti naopak takovouto závislost řešit nemusí. Jsou však závislí z jiného pohledu. Závislí na dárci, kterému musí dar oplatit. Jejich pravidla ekonomie jsou zcela jiná než pravidla kapitalistické ekonomie. Oba typy ekonomíí jsou však schopny fungovat na „mezinárodní“ úrovni.

Seznam použité literatury

BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1998, 179 s. ISBN 8071845183.

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 9788073674656.

MAUSS, Marcel. *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 201 s. ISBN 808585077x

SOUKUP, Václav. *Dějiny antropologie: (encyklopedický přehled dějin fyzické antropologie, paleoantropologie, sociální a kulturní antropologie)*. Praha: Karolinum, 2004, 667 s. ISBN 8024603373.

VODÁKOVÁ, Olga, Václav SOUKUP a Alena VODÁKOVÁ. *Sociální a kulturní antropologie*. Vyd. 2., rozš. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 175 s. ISBN 808585029x.